کێشەی سنووری نێوان تورکیا و عێراق
لێکۆڵینەوەکان لە شێوەی کارکردنی پێشنیارکراو لەلایەن هەردوو حکومەتەکەوە

لە ئینگلیزییەوە: مینە

ئەو ناکۆکییەی، کە داواکراوە لە لیژنەکە تا زانیاری تەواوی لەبارەوە بدات بە ئەنجومەنی کۆمەڵەی نەتەوەکان، نەك تەنیا لە ناوەندی کێشەکە، بەڵکو هەروەها ئەو کێشانەی لە دید و بۆچوونی نێوان هەردوو لایەنەکەدا هەیە، دەربارەی ئەو ڕێڕەوەی کە پێویستە بگیرێتەبەر بۆ کۆتایی پێهێنانی کێشە سەرەکییەکە.

لە سەرەتای کۆنفرانسی لۆزانەوە حکومەتی تورکی حەزی لەوەیە کە لە ڕێی ڕاپرسیی گشتییەوە کارەکە بکرێت، دەڵێت: ئەوە تاکە ڕێگەی دادوەرانەیە بۆ بنبڕکردنی ئەو کێشەیە" بەڵام لەوەدەچێت کە حکومەتی بریتانی حەزی بە دانانی لیژنەیەك بێت بۆ کۆکردنەوەی هەموو ئەو زانیاریانەی بە پێویستی دەزانن. کاتێ کە ئەنجومەنی کۆمەڵەی نەتەوەکان بڕیاری دانانی (لیژنەی لێپرسینەوە)ی دا، شاندی تورکی وازی لەوە نەهێنا کە بیری ڕاپرسی گشتی لای ئەو پەسەندترە، لەگەڵ ئەوەی کە ڕازیش بوو بە ڕێگەی لێپرسینەوەی پێشنیارکراو و بە شێوەیەکی تایبەتی پێشی لەسەر ئەوە داگرت کە ئەو لیژنەیەی دەنێرێت بۆ لێپرسینەوە، دەبێت دەست بکات بە لێکۆڵینەوەی ئەوەی کە کام یەکێ لەو دوو پلانە پێشنیارکراوە، زیاتر گونجاوە بۆ تیشك هاویشتنە سەر ڕاستەقینەی ئارا سیاسییەکانی دانیشتوانی ویلایەتی موسڵ ".

ئەنجومەن داوای لە لیژنەکە کرد کە ئامار لەسەر ئارای لایەنە پەیوەندارەکان بکات، لەبارەی ئەو پلانەی کە پێویستە لەسەری بڕوات و خۆی دەبینێ کە ناچارە رای خۆی دەربڕێت لەو خاڵەدا بەر لەوەی تویژینەوە لە کاروباری پەیوەستاردا بکات لە مەبەستی

بنەڕەتی کێشەکە. هەروەها لەو بڕوایەشدایە کە چاکتر وایە کورتەی بەرئەنجامەکانی سەرجەمی سەلماندنەکانی هەر یەکە لە حکومەتەکان پێشکەش بکات.

کورتەی مشتومڕەکانی حکومەتی تورکیا

کارێکی ئاسان نییە کە مەسەلەیەکی ئاوا گرنگ و چارەنووسی ژمارەیەکی زۆری دانیشتوان، بۆ ناوبژیکردن بخرێتە روو. بێگومان لیژنەکە دەتوانێت هەندێ راستی بسەلمێنێت، بەڵام ئاراکانی دەربارەی ئارەزووی دانیشتوانەکە هەرگیز بێ کەموکوڕی نابێت و ناتوانێت وابەستەی دەسەڵاتی راپرسی کۆتایی بێت. هیچ لیژنەیەك ناتوانێت راوێژ بە چەند کەسێك زیاتر بکات کە نوێنەرایەتی پارچەیەکی گچکەی رای گشتی دەکەن " کە ئەوە لە ئاستی ئارەزووی راستەقینەی گەلدا نییە"، ئەگەر ئاوابێت، ئەوە تەنیا هەر کەموکورت نییە، بەڵکو دەبێتە هۆی ئەنجامی بێ یاساییش. هەروەها چارەسەری کێشەکە بەو جۆرە کاردەکاتە سەر بەرژەوەندی سەدان هەزار لە دانیشتوان، کەواتە ویژدان و ژیرێتی سیاسی ئەوە بە پێویست دەزانن کە دەبێت هەلی ئەوە بدرێ بەو دانیشتوانە تا بەوپەڕی سەربەستییەوە بڕیار لەبارەی داهاتوی خۆیانەوە بدەن. چونکە ناکری دانیشتوانێك بە پێچەوانەی خواستی خۆیانەوە لە دەوڵەتێکەوە بخرێنە سەر دەوڵەتێکی تر. پێشتر ئەوە پەسەندکراوە، کە لەم جۆرە مەسەلانەدا پەنابردنە بەر راپرسی لە پێناوی دیاریکردنی چارەنووسی ناوچەیەك کە کێشەی لەسەرە بە پێویست زانراوە. نموونەی ئەوانەش بارودۆخەکەی سیلیسیای سەروو، دۆڵی سار و هەندێ بەشی پرۆسیای رۆژهەڵات و هەرێمەکانی سیشلاسویگ و کلاجینفۆرت و زۆر شوێنی تر. میللەتانی رۆژهەڵاتی نازانێت بۆچی مامەڵەکردنیان دەبێ جیاواز بێت لە میللەتانی ئەورووپی.

خۆ ئەگەر بکرێ لە مەسەلەی هەڵبژاردنی ئەمیر فەیسەڵدا راپرسی بە گەلی عێراق بکرێت، ئەی چ بەربەستێك هەیە لەوەی کە نابێ لە مەسەلەیەکی زۆر لەوەش گرنگتردا راپرسی بە میللەت بکرێت "مەسەلەی میللەتێك و خستنە سەر دەوڵەتێکی تر."

رازی نەبوونی حکومەتی بریتانی بە راپرسی، دانپیانانە بە لاوازی مەسەلەکەدا و نادادوەری داواکە و ئارەزوومەندێتی و سۆزی میللەتە بەلای تورکیادا.

بەپێی ئەو (یادنامەیەی تورکیا لە مانگی ئەیلولی ١٩٢٤دا لەژێر ژمارەی VII ٤٩٤،١٩٢٤C) هۆیەکی تریش هەیە کە راپرسی لە ویلایەتی موسڵدا بە پێویست دادەنێت، ئەویش ئەو ناکۆکیانەی کە لە بەڵگە و داتاکانی بریتانیدا هەیە لە بارەی راپرسیەکانی ساڵانی ١٩١٩ و ١٩٢١ کە لە عێراق ئەنجام دراوە.

أ. لەبارەی ئەو تێبینییانەی عیسمەت پاشا لە لۆزان لە ٢٣/ کانونی دووەم/ ١٩٢٣ خستییە روو، لۆرد کروزن وەڵامی دایەوە: کە کاربەدەستانی بریتانی راوێژیان بە دانیشتوانی ویلایەتەکانی بەغدا و بەسرە و موسڵ کردووە، ئایا ئەگەر دەیانەوێ بە یەکگرتوویی یان بە جیا بمێننەوە؟ دانیشتوانی ئەو سێ شوێنە وەڵامیان دایەوە، کە هەر یەکەی پارچەیەکن لە یەکتری و جیانابنەوە و جیابوونەوەیان رەتکردەوە. لە هەمان کاتدا داوایان لێکرا کە لە هەڵبژاردنی مەلیکێکی عەرەبیدا بریار بدەن، بەڵام وەڵامەکەیان گشتگیری نەبوو، هەروەها کاتێ مەسەلەی هەڵبژاردنی ئەمیر فەیسەڵ وەك مەلیك بۆ عێراق لە راپرسی گشتی ساڵی ١٩٢١دا هاتە گورێ، وتی دانیشتوانی ویلایەتی موسڵ بە کۆی دەنگ لە بەرژەوەندی ئەو مەسەلەیەدا دەنگیان دا، وەك لە (تۆمارنامەی کۆنفرانسی لۆزان- بەرگی یەکەم- لاپەڕە ٢٨٩)دا هاتووە.

ب.لە هەمان روونکردنەوەدا جۆرج کروزن هێمای بە تورك کرد لە ویلایەتەکەدا، کە هەموو دانیشتوان، جگە لەوانەی کە لە کەرکوکن دەنگیان دا بە چوونە ناو عێراق و بۆ ئەمیر فەیسەڵ وەك مەلیك. (تۆمارنامەی سەرەوە- بەرگی یەکەم- لاپەڕە ٢٩٢).

ت.لەو یاداشتەی لە ١٤/کانونی یەکەم/١٩٢٣دا پێشکەشی عیسمەت پاشا کرا، لۆرد کروزن ئەم روونکردنەوانەی کردبوو، (جارێکی تر هێمای بە راپرسییەکەی ئەم دواییە کردەوە) کە هەموو ویلایەتەکەی دەگرتەوە، جگە لە کورد کە دانیشتوانی ناوچەکانی سلێمانی و رانیە و رەواندوزن و پارچەیەکی پتەو لە میللەتێکی تەواو جیاواز لە رووی رەگەز و زمانەوە پێکدەهێنن و ئەوەش ئاساییە کە ئەوانە پێویستییان بە مامەڵەیەکی جیاواز هەیە. ناوچە عەرەبیەکان و هەرێمە کوردییەکانی دەوروبەر و شارۆچکە تورکومانیەکان بە گشتی، دەنگیان دا و جارێکی تریش (بەبێ کەرکوك) بۆ چوونە ناو دەوڵەتی عێراق و خاوەن شکۆیی ئەمیر فەیسەڵ مەلیکی عێراق (کتێبی

شـین"تورکیـا"ژمـاره ١- ١٩٢٣ لاپـەڕە ٣٦٧). هـەروەها لـە لاپـەڕە ٣٧١ی هـەمان بەڵگەنامـەدا ئـەوە دەردەکـەوێت کـە دانیـشتوانی ویلایـەت بـە کـۆی دەنـگ لـە ١٩١٩دا بڕیاریان داوە بە بەردەوامی پێکـەوە لکـان لەگـەڵ بەغـدا و بەسـرەدا. هـەروەها لـە سـاڵی ١٩٢١ جارێکی تر بڕیار درا، هەموو عەرەب و کوردانی دانیشتوانی هەرێمەکانی دەوروبەر و هەموو تورکومان (جگە لـە کـەرکوك) بـچنە نـاو دەوڵـەتی عێراقـەوە و ئـەمیر فەیـسەڵ هەڵبژێرن بە مەلیکی خۆیان. دەتوانرێ لەم بەڵگەنامە جیاوازانەوە ئەوە بەرئەنجام بێـت کـە هەموو دانیشتوانی ویلایەتی موسڵ لەگەڵ ئەو کوردانەی سلێمانیش بە گـشتی بڕیاریـان دا لەگەڵ بەغـدا و بەسـرەدا یـەکبگرن و هـەموو عـەرەب و کـورد(جگـە لەوانـەی نـاو شـاری سـلێمانی) و هـەموو تورکـەکان (جگـە لەوانـەی لـە ناوچـەی کـەرکوك نیـشتەجێن) لـە بەرژەوەندی یەکگرتن لەگەڵ یەك و دانانی ئەمیر فەیسەڵ لەسەر عەرشی مەلەکی بڕیاریاندا

پ.عیسمەت پاشا لە وەڵامـی یاداشـتەکەی بریتانیـادا کـە لەسـەرەوە هێمـای پێکـراوە دڵنیایە لەوەی کە دانیـشتوانی شـارەکانی سـلێمانی و کـەرکوك ئـەوەیان رەتکردۆتـەوە کـە دەنگ بدەن بە لایەنی چوونە ژێر سایەی دەوڵەتی عێراقـەوە، هـەروەها کاتـێ لـۆرد کـروزن وەڵامی دایەوە، کە دانیشتوانی سلێمانی دەنگدانیان رەتنـەکردەوە بـۆ چـوونە ژێـر سـایەی عێراقەوە، بەڵام داوای هەڵبژاردنیان لێنەکرا بۆ ئەمیر فەیسەڵ ئەویش بەهۆی ئـەو شـتانەی لە یاداشتی ١٤/ کانونی یەکەمدا باسی لێوەکراوە.

ج. لە راپۆرتێکی فەرمیـدا لـەبارەی ئیـدارەی عێراقـەوە: (راپۆرتێـك لـەبارەی ئیـدارەی عێراقەوە- لە تشرینی یەکەم سـاڵی ١٩٢٠- ئـازاری ١٩٢٢، لاپـەڕە ١٢) ئـەم پارچـەیەی خوارەوە هاتووە: ناوچەی سلێمانی بە پێی رێکەوتنی ئاراکان تا رادەیەك هەموو شێوەیەکی چوونە ژێر دەسەڵاتی عێراق رەتدەکاتەوە، بۆیە بـەپێی ئـارەزووی خـۆی تەمـەنای مانـەوەی دەکات لەژێر ئیدارەی راستەوخۆی بریتانیادا کە حاکمێکی سیاسی بریتانی دەبیات بەڕێوە.

ح. دوای ئەوەش لـە (لاپـەڕە/ ١٥)ی هـەمان راپۆرتـدا دەبیـنین، کـە (شـاری سـلێمانی بریاری دابوو لـە پرۆسـەی هەڵبـژاردنی مـەلیك بـۆ عێراقـدا هاوبەشـی نـەکات.) ئـەنجامی راپرسی گشتی ٩٦٪ دەنگی دا بە هەڵبژاردنی ئەمیر فەیسەڵ، بەڵام ٤٪ دەنگەکە دژەکان

زیاتر کورد و تورکی دانیشتوانی کەرکوك بوون. لەگەڵ ئەوەی هەڵبژاردنی ئەمیر فەیسەڵ لەم شارەدا رەتکرایەوە، بەڵام رایەکی هاوجووت نەبوو لەبری یەکێکی تر.

خ. لەوە دەچێت گۆڕانێك هەبێت لە مشتومڕی بریتانیدا، دوای رێکخستنی راپۆرتی فەرمی ئاماژە پێکراو لە سەرەوە، هەرچەند لەو یاداشتەی لە ئابی ١٩٢٤دا پێشکەشی ئەنجومەن کراوە، (سنجاق) لیوای سلێمانی لە هەردوو راپرسییەکە بەدەر بووە، بەڵام بە گوێرەی کەرکوکەوە، شارەکە بە تەنیا، دەنگدانی لە بەرژەوەندی چوونە ناو عێراق لەژێر فرمانی مەلیك فەیسەڵدا رەتکردەوە.

لەم دۆکۆمێنتانەدا دەتوانرێ ئەوە بەرئەنجام بێت کە شاری سلێمانی بە کردەوە دژی چوونە ناو عێراق وەستاوەتەوە بە هەر شێوەیەك بێت، هەروەها شاری کەرکوك فرمانڕەوایی فەیسەڵی بە تەواوی رەتکردەوە. بە واتایەکی تر ئەم دوو شارە سێ یەکی هەموو ویلایەتەکە پێکدەهێنن، یان بەپێی سەرژمێری تورکیا، نیوەیان دەنگیان دژی یەکگرتن لەگەڵ عێراق داوە. هەروەها بەپێی بارودۆخی نائاسایی، کە بەهۆیەوە ئەو دانیشتوانەی مابووەوە هاوبەشییان لە راپرسیدا کرد، لەبەر ئەوە دەکرێ هاشەو هوشەی ئەوە بکرێت کە دانیشتوانی ویلایەتی موسڵ هەموویان بڕیاری چوونە ناو عێراقیان بە هەر شێوەیەکی یەکگرتن بێت داوە، تەنانەت ئەوە لە دیدی بریتانیاشەوە هەر وایە.

هەموو ئەو لێکۆڵینەوانە بەڵگەی پێویست بوونی پرۆسەی راپرسییە لە ویلایەتەکەدا. بەڵام ئەو شێوازەی کە دەکرێ بەکاربێت لە راپرسی ئاوادا، یاداشتە تورکییەکە جگە لە چەند پێشنیارێك، زیاتری لەو رووەوە بەیان نەکردووە، ئینجا لە وەڵامی ئەو بۆچوونانەی لیژنەکە پێشکەشی کردووە، لێکدانەوەیەکی دوورو درێژی بۆ کردووە.

وەڵامەکە پێویست بوونی راپرسی تێدایە، بەبێ ئەوەی دەنگدەران دووچاری کاریگەری دەرەکی بن، ئەگەر بیانەوێ راپرسییەکی گونجاو و راست و دروست بکەن. بۆ ئەوەش پێویستە لیژنەیەکی بێلایەن بۆ جێبەجێکردن، هەروەك لە یاداشتەکەی تورکیادا پێشنیار کراوە" ئەگەر ویلایەتی موسڵ راستەقینەیە، هەر چۆن لۆرد کروزن لەبارەیەوە لە لۆزان وتی: کە (لە دەستی گەل خۆیدایە). (روداوەکانی کۆنفرانس- بەرگی یەکەم- لاپەڕە ٢٩٠). ئەوەش ئەرکی سەرشانی لیژنەکەیە ووردبینی لە رێژەی دانیشتواندا بکات،

لەبارەی جیاوازی رەگەزایەتی کە هێزی گشتی دروستکردووە لە هەموو ناوچەیەك لە ناوچەکان.

دوای جێبەجێ کردنی ئەوە و پاش ئەوەی حکومەت بەڵێن دەدات، تا رێگە نەدرێت بە فڕینی هیچ فڕۆکەیەك لە فڕۆکەکانی حکومەت بەسەر ویلایەتەکەدا لە ماوەی راپرسییەکەدا. ئەو کاتە دەتوانرێ دەنگەکان وەرگیرێت، بە مەرجێ بەکارهێنانی پۆستەکانی ئێستای بۆ فرمانبەرانی حکومەت، بە شێوەیەکی کاتی و پێش هەموو شتێك بەو کەسانەی میللەت هەڵیاندەبژێرێت، یان ئەنجومەنی پیران (ریش سپییان)ی هەر ناوچەیەك دایاندەنێن.

لێرەدا پێویست بە ترس ناکات بۆ بەرپابوونی ئەو ئاژاوەیەی کە دەسەڵاتی بریتانیا چاوەڕێی دەکات، چونکە پاراستنی ئاسایش لە ناوچەی هەر عەشیرەتێکدا دەکەوێتە سەر شانی ئەو عەشیرەتە، بەڵام لەناو شارەکان و ناوچە گوندییەکاندا، ئەو ئەرکە دەکەوێتە ئەستۆی هێزەکانی ناوخۆ، بە رێژەی دیاریکراو و لە نێوان چینە جیاوازەکانی دانیشتوان و لەژێر دەسەڵاتی ئەنجومەنەکانی پیراندا سەربازی نوێ بانگ دەکرێن.

حکومەتی تورکی شێوازی دەنگدانی تاکی راستەوخۆ پەسەند دەکات، لەبەر ئەوەی رێگایەکی نزیکترە بۆ زانینی ئارەزووی دانیشتوان، لایەنی گەشی ئەو رێگایە ئەوەیە کە دوو پەڕە کاغەز بدرێت بە هەر دەنگدەرێك، یەکێکیان ئاڵای تورکیا و ئەویتریان ئاڵای بریتانیای لەسەر چاپ کرابێت و پێیبوترێ ئەو وەرەقەیەیان بخەرە سندوقەکەوە کە ئاڵای ئەو وڵاتەی لەسەرە، کە ئەو پەسەندی دەکات.

بەڵام بە گوێرەی خێڵە کۆچەرییەکانەوە، بۆ دەنگدان دەکرێ نوێنەریان بە شێوەیەکی ناڕاستەوخۆ لێ وەربگیرێت، ئەگەر پێویست بکات.

پێویستە لە هەر ناحییەیەك، بنکەیەکی هەڵبژاردنی تایبەت هەبێت.

هەروەها دەبێ بۆ هەر یەکە لە حکومەتی تورکیا و بریتانیا، ژمارەیەکی یەکسان لە چاودێرانیان لە لیژنەی سەرپەرشتیدا هەبێت.

حکومەتی تورکیا دەڵێت: دانیشتوانی ویلایەتی موسڵ هەمیشە نوێنەری خۆیان لە پەرلەمانی تورکیادا هەڵدەبژارد(ئەنجومەنی نوێنەران) و هەر لە زووەوە لەگەڵ دەنگدانـدا راهاتوون.

کورتەی بەڵگەکانی حکومەتی بریتانیا

با ئێستا لەبارەی مەسەلەی راپرسییەوە ئاورێ لە بەڵگەکانی حکومەتی بریتانیا بدەینەوە و بەو شێوازەی لە وەڵامی یاداشتەکەی تورکیادا هاتووە و کە وەزارەتی کۆلۆنیالی رێکیخستووە و خستویەتیە ژێر دەستی لیژنەکەوە.

١. ئەنجامی هەر راپرسییەك ئەگەر لەو کۆمەڵگایانەدا بکرێ کە نەگەیشتبێتنە ئاستێکی باڵا لە فێربوون و شارستانیدا و بە تەواوی کاروباریان رێك نەخستبێت، بە شێوەیەکی تایبەتی کاریگەری بنەماکانی سیاسی و رەگەزایەتی لەسەر دەبێت، یان ئەو شتە کاتی و ناوخۆیانەن وەك ناکۆکی لەسەر زەوی، یان سەپاندنی باجی نوێ، یان بڵاوکردنەوەی هێرشێکی پرۆپاگەندەوە، کە کات و هەلی بەرگەگرتنی نییە. خۆ ئەگەر راپرسییەك رێکبخرێت بە مەبەستی دیاریکردنی سنووری نێوان تورکیا و عێراق، ئەوا دەنگدەری نەخوێندەوار وابەستەی گرنکییەکی تەواو نابێت لەسەر ئەو فاکتەرانەی پەیوەندە بە بازاڕی سوپا و مەسەلەی جیۆگرافی و ئابووری و کارگێڕییەوە.

٢. لەبەر ئەم هۆیانە حکومەتی بریتانی داوای ئەو سنوورە ناکات کە کەوتۆتە باکووری هێڵەکەوە، کە بە راستی بە ناوچەیەکی گەورە پێشنیارکراوە. خۆ ئەگەر بڕیاری پەسەندکردنی راپرسی بدات، کە باشترین رێگەیە بۆ گەیشتن بە بنبڕکردنی کێشەکە، حکومەتی بریتانیا هەست بەوە دەکات کە ناچارە ئەو هۆیانە بنێتە لاوە کە ناوچەیەکی فراوان لە باکووری ویلایەتی موسڵ بەدەرکات لە خستنە سەر دەوڵەتی عێراق و ئەو کاتە داوای راپرسیش لەو ناوچەیەدا دیسانەوە دەکرێت. ئەو ناوچەیەی ئاماژەی پێکرا، بەشێکی گەورەی وڵاتی ئاشوورییەکان دەگرێتەوە و هەروەها ئەو زەوییانەی هەندێ لە خێڵە کوردییەکان تێیدا نیشتەجێن کە حکومەتی عێراقی زۆر جار گەڕاوەتەوە و هەندێ لە عەشیرەتی عەرەب و لە نێوان ئاشوورییەکان کە لەوەپێش لەم هەرێمەدا ژیاون، ئێستاش لە

عێراقدا نیشتەجێن و بەڵام زۆریان حاڵی حازر لە روسیادا بڵاوبوونەتەوە لە قەوقاز و شوێنەکانی تردا. لەم حاڵەتەدا دەبێ هەوڵبدرێت بۆ بەدیهێنانی ئاراکانیان، لەگەڵ ئەوەشدا ناکرێ پێشنیاری تورکیا پەسەند بکرێت بە سنووردارکردنی راپرسی لە ویلایەتی موسڵدا.

٣. بێگومان، ئەگەر هەوڵ بدەین دەنگێکی باوەڕپێکراو بەدەست بهێنین، پێویستە لەم بارودۆخەدا، هەموو هێزەکانی تورکیا و عێراق و بریتانیا بکشێنەوە، کە بەرپرسن لە پاراستنی ئەمن و ئاسایشی وڵات. بەڵام ئەو پێشنیارەی لە لاپەڕە پێنجی یاداشتەکەی تورکیادا هاتووە، وتویەتی هێزەکانی ناوخۆ بخرێتە ژێر فرمانی ئەفسەرانی بێلایەن بۆ پاراستنی ئاسایش و پارێزگاریکردنی بارودۆخی دوور لە لایەنگری، کە ئەوە هەرگیز کارێکی کردەیی نییە. ئەگەر پێویست بکات هەموو هێزەکان بگۆڕێت بە هێزی تر و هەموویان بێلایەن بن، ئەوە کارێکی ئاسان نییە هێزی بێلایەن پەیدا بکرێت و بتوانێت پارێزگاری لە ئەمن و ئاسایش بکات لە هەرێمێکی سەختی ئاوا شاخاویدا، تەنانەت ئەوە لە بارودۆخێکی ئاسایدا ناکرێت. دەستپێکردنی راپرسی بە دڵنیاییەوە شاڵاوێکی پڕوپاگاندەی تورکیای لەگەڵ دەبێت و ناشتوانری رێ لە حکومەتی عێراق بگیرێ ئەگەر بە هەمان شێوە بەرەنگار بووەوە. لەوانەیە زۆر بە ئاسانی ئاژاوە بەرپا بێت، لەوەوە و مەسەلەی پاراستنی ئەمن و ئاسایش پێویستی بە هێزێکی بێلایەنی زۆر هەیە.

٤. ژمارە و چالاکی ئەو هێزانە هەرچەند بێت و چەندیش لە توانایاندا بێت رێ لە هەوڵی هەڕەشە و ئاژاوە بگرن، لەم کاتەدا دەتوانرێت رایەکی باوەڕپێکراو دەست بکەوێت لە عەشایرە نیشتەجێکانی سەر سنووری باکووری عێراق، کە دەزانن خۆیان دووچاری چ مەترسییەك دەکەن ئەگەر بڕیار بدەن بە نەچوونە ناو تورکیاوە. ئەو کارەساتانەی کە لەوانەیە لە میانەی راپرسیدا بێتە ئاراوە، دەتوانرێت لە رێی تاقیکردنەوەکانەوە فێریان بین. کەمایەتییەکان بێگومان دووچاری کاری تۆڵەسەندنەوە و چەوسانەوە دەبن، وا دادەنرێت کە ملکەچ نین بۆ ئەو دەوڵەتەی دەنگیان بۆ نەداوە، هەروەها لەلایەن ئەو میللەتانەی پێچەوانەی ئەوانەوە رای دەربڕیوە دووچاری هەڕەشە دەبنەوە. هەموو ئەو بەرئەنجامانە لەوەپێش رووی داوە و تا ئێستاش لەو وڵاتە ئەوروپایانەدا روودەدەن کە کۆمەڵەی نەتەوەکان لە رێی راپرسییەوە سنوورەکانیانی دیاری کردووە. خۆ ئەگەر ئەم مەترسییە لە

ئەوروپادا هەبێت، ئەی چۆن لە وڵاتێکی دوورەدەستدا روونادات؟ کە کاریگەری بیروڕای گشتی جیهانی لەبارەی پاراستنی هامبەرییەوە لەوێ کەمترە؟ بگرە، ئەگەر ئەوە بکرێت، لە رووی کردەییەوە هەڵبژاردنێکی نهێنی لە نێوان خێڵە نەخوێندەوارەکاندا بکرێت، ناتوانێت ئەو زیانە توندانە هاوکێش بکات، چونکە هەمیشە بۆ دەنگدەران وا دادەنرێ کە بە پێی دیدی سیاسی و رەگەزیی دیاریکراویان دەنگیان داوە.

٥. راپرسی گشتی تەنیا چارەیە بۆ بنبڕکردنی کێشەکان، کە دەتوانرێت لە شێوەی پرسیاری ئاساییدا دابڕێژرێت و هەڵبژاردنی یەك شت لە نێوان ژمارەیەکی دیاریکراو لە هەڵبژێراوەکان. ئەوەش ئاشکرایە کە مەسەلەکە پەیوەندە بە سنوورەوە، ناکرێ وا دابنرێت کە بە زۆر دەربڕێت. ئەم راستیەش خۆی لە خۆیدا بەڵگەکانی تورك لەناودەبات کە وەك هەندێ مەسەلە لەوەپێش خستیە روو بۆ راپرسی گشتی لە عێراقدا. دوای ئەوە ئیتر حکومەتی بریتانی مافی ئەوەی نییە بڵێت راپرسی گونجاو نییە لەم مەسەلەیەی ئێستادا. ئەو کێشانەی لە راپرسییەکانی پێشوتردا لێیکۆڵاونەتەوە دەتوانرێ بخرێتە روو، بە شێوەیەکی سادە و ساکار لە سەرەوە هێمای پێکراوە.

٦. لە دوو راپرسییەکی پێشودا داواکرا، وەلاّم تەنیا لەسەر پرسیاری سادە نییە، بەڵکو لەسەر ئەو پرسیارانەیە کە ناکرێ لەبارەیەوە زانیارییەکی تەواو بزانرێ بیروڕای بەشێك لە بەشەکانی دانیشتوان چییە. لەسەرو ئەوەشەوە، لە هەردوو راپرسییەکەدا کوردی خەڵکی سلێمانی لێبەدەر کرابوو، بەلاّم لەم مەسەلەیەی ئێستادا، رای بەشێکی گەورەی دانیشتوان لەبارەی کێشەکەوە، وەك حکومەتی تورکی روونی کردەوە- واتە چارەنووسی ویلایەتی موسڵ - بە تەواوی ناسراوە. کورد نیوەی دانیشتوانی ویلایەتەکە پێکدەهێنن، بەلاّم نیوەکەی تری عەرەب پێکیدەهێنێ کە سێ بەشە لە شەش بەش، ناشتوانرێ ئەوە رەتبکرێتەوە کە عەرەب تەمەننای ئەوە دەکەن لە دەوڵەتی عێراقدا بمێننەوە. دوو بەشی تر لە شەش بەشەکە کەمایەتییە نا- موسڵمانەکان دەگرێتەوە، یەزیدی و جولەکە و مەسیحی. یەزیدییەکان زۆر جار دەرکەوتووە کە حەز بە مانەوە دەکەن لە عێراقدا، هەروەها ئەوەش راستە بە گوێرەی جولەکە و مەسیحیە کلدانەکانەوە، بەلاّم ئاسوورییەکان حەزیان دەکرد نە لە تورکیا نە لە عێراقدا نەمێننەوە، بەلاّم بەهەرحاڵ خواستی خۆیان

دیاریکرد بەوەی نەگەڕێنەوە ژێر دەسەڵاتی تورکی. بەڵام ئەگەر بەڵێنێکی لەبار بدرێت، رازین بە مانەوە لە دەوڵەتێکدا کە گەرەنتی (بە لایەنی کەمەوە، بۆ ماوەیەکی کاتیش بێت) پاراستنی لەژێر راوێژی بریتانیادا هەبێت، شەشەم بەش و دوابەش تورکمان دەگرێتەوە، ئەوان لەژێر سێبەری رژێمی ئیستادا رەزامەند و سەرکەوتون، بەڵام با وادابنێین کە ئەوان بە گشتی دەیانەوێ بگەڕێنەوە بۆ تورکیا.

لەوەی پێشەوە، ئەوە دەردەکەوێت کە خواستی نیوەی دانیشتوان بە تەواوەتی ئاشکرایە، ئەوەی پەیوەستە بەوانەوە راپرسی بێگومان بەکاری هیچ نایەت، بەڵام نیوەکەی دوایی، ئەوەش بریتیە لە کورد، کە زۆربەیان ئەندامانی خێڵە سەرەتاییەکانن و ناتوانن یەك ئارا دەربڕن.

بەرئە نجامەکان

ئێمە لە سەرەتادا دەبێ بابەتی راستەقینەی کێشەکە دیاری بکەن، ئینجا سنووری ئەو ناوچەیەی کە لەوانەیە راپرسییەکەی تێدا بکرێت، پاشانیش سروشتی راپرسییەکانی پێشوتر، کە لە ویلایەتی موسڵدا لە ساڵانی ١٩١٩ و ١٩٢١دا کراوە.

دۆکۆمێنتەکانی بریتانیا ئەو خاڵە بە تەواوی شیناکاتەوە. هەرچەند لە هەندێ دەربڕیندا دەتوانرێ ئەوە بە دەست بێت کە راپرسی گشتی کراوە (بەلایەنی کەمەوە وشەی راپرسی لە یەك دۆکۆمێنتا باسکراوە.)، بەڵام لە بەر هۆ تایبەتییەکان لە هەموو ناوچەکەدا نەکراوە.

ئەگەر ئەمە مەسەلەکەبێت، ئەوا رەتکردنەوەی پێشنیارەکەی تورکیا هێزێکی زۆر لە دەست دەدات. خۆ ئەگەر توانرابێت بەر لە ٣-٤ ساڵ لەوەپێش راپرسی بکرێت، ئیدی هۆیەکی ئەوتۆ نییە کە دووپات کردنەوەی لەمڕۆدا مەحاڵ بێت، لەگەڵ ئەوەی بە شێوەیەکی گشتی بارودۆخەکە زیاتر گونجاوترە وەك لەوەبەر، ئیتر بە پێچەوانەوە بەڵگەکانی تورکیا زیاتر جێی گرنگی پێدانی تەواوە و یەکەم، لەبەر بۆچوونەکانی دانیشتوان، کە هەردوو تیمەکە گرنگی تەواوی پێدەدەن، پەسەندکردنی بە شێوەیەکی باشتر دڵنیادەکاتەوە.

دووەم، لەبەر ئەوەی راپرسییەکانی پێشوو لە هەموو ناوچەکەدا نەکراوە و حکومەتی تورکیا لە وتەکەیدا راستە کە راپرسییەکانی لە بارودۆخێکی سیاسی ناجێگیردا جێبەجێ کراوە، راستەوخۆ و بە کردەوە داگیرکردنی سەربازی بووە، لەبەر ئەوە ناکرێ لەبارەی حەز و خۆزگەی دانیشتوانەوە وەك بەلگەیەکی کۆتایی دابنرێت.

لێرەدا لیژنەکە ناچارە کە بڕیار بدا لەسەر پەسەند نەرکردنی زۆربەی ئەوانەی لە بەلگەنامە و وتارەکانی بریتانیادا هاتووە. لەوەی کە راپرسی کردن مەحالە، لەبەر ئەوەی مەسەلەکە کێشەی سنوورە، نەك چارەنووسی ویلایەتی موسلّ. بەلێ، ئەوە راستە کە ناکۆکییەکە لە کۆتاییدا مەسەلەی سنوورە، بەلاّم دوو هۆکاری بنەڕەتی تر هەن کە دەبێ لەبەرچاو بگیرێن.

یەکەم: ئاشکرایە ئەو ناوچەیەی کەوتۆتە نێوان سنووری پێشنیارکراو لەلایەن هەردوو حکومەتی بریتانی و تورکی یەك لەدوای یەك، گەورەترە لەوەی کە لەبارەیەوە بلێیت مەسەلەکە تەنیا گێڕانەوە و دیاریکردنی سنوورە. ئەم ناوچەیە رووبەرێکی فراوانتر لەخودی ولایەتی موسلّ دەگرێتەوە و بریتیە لە ٨٠٠,٠٠٠ کەس.

دووەم: لە راستیدا، هەردوو لایەنەکە داوایان لە ئەنجومەنی کۆمەلّەی نەتەوەکان کرد بۆ بنبڕکردنی ناکۆکییەکە و بڕیاری دا کە ئەنجومەن سەربەستە لە هەلّبژاردنی یەکێ لەو دوو پلانە پێشنیارکراوە، یان هەر چارەسەرێکی ناوەندی کە خۆی بە باشی دەزانێت، ئەوەش زیاد لەسەر رۆشتن نییە بوترێ کە مەسەلەکە پەیوەند نییە بە چارەنووسی کۆمەلّێکی گەورەوەی دانیشتوانەوە؟ و سروشتی مەسەلەکەی کێشەی تێدایە، وا لە راپرسییەکە دەکات کە کارێکی مەحالّ بێت؟ لە راستیدا پێدەچێت ئەگەری لەبەرچاوگرتنی راپرسی کارێکی شیاو و زۆر گونجاو بێت، بە پشتگوێ خستنی ئەوەی کە لە رابردوودا لەلایەن هێزێکی داگیرکەرەوە کراوە یان نا؟

هەروەها لیژنەکە ناتوانێ بەلگەکانی حکومەتی بریتانی لەبارەی دیاریکردنی ناوچەی راپرسییەکەوە پەسەند بکات، ئەو ناوچەیەی کێشەکەی تێدایە بە تەواوی دیار و ئاشکرایە. لێرەشدا پێویستە ئاماژە بەوە بدرێ کە هەردوولا لە پێشتردا رازی بوون بە بڕیاری ئەنجومەن و هەروەها زۆر ئاشکراشە و بەپێی ئەو رێنماییانەی دراوە بە لیژنەکە، نابێ

ڕێبــازی ڕاپرســی دوربخرێتــەوە و حکومــەتی بریتــانی مــافی ئــەوەی نییــە کێــشەکە فــراوان بکاتــەوە و وای لێبکــات ئــەو ناوچــانەش بگرێتــەوە کــە هــەرگیز ناکەونــە نــاو ئــەوەی لێیدەکۆڵرێتەوە.

هەروەها لە پێناوی زیاتر تیشك هاویشتنە سەر ڕاپرسییەکانی پێشوودا، لیژنەکە داوای لە حکومەتی بریتانی و دەسەڵاتی بریتانی کرد، کە زانیاری زیاتری بداتێ.

لەو زانیاریانەوە کە دراوە دەردەکەوێت، ڕاپرسـی نـە لـە سـاڵی ١٩١٩ و نـە لـە سـاڵی ١٩٢١دا کراوە. بە شێوەیەکی گشتی دەتوانرێت بوترێ کە ئەو شێوازەی دوای کـەوتون لـە هەردوو ڕاپرسییەکەدا، بریتی بووە لە کۆکردنەوەی پیاو مـاقوڵان و سـەرۆکانی عەشـایەر و نوێنەرانی خێڵەکان و...هتد، تا ئارایان وەرگرن، بەڵام هیچ دەنگێکی تـەنیا و بـە نهێنـی وەرنەگیراوە. لە ڕاپرسی یەکەمدا دەنگدەران لەلایەن دەسـەڵاتی قەزاکـەوە کۆکراونەتـەوە و بانگکراون بۆ وەڵامدانەوەی ئەم سێ پرسیارەی لای خوارەوە:

١. ئایا حکومەتێکی عەرەبی تەنیایان پێباشە کە لەژێر سەرپەرشتی بریتانیادا بێت و لە سنووری باکووری ویلایەتی موسڵەوە بۆ دوورگەی فارس درێژ بووبێتەوە؟

٢. ئەگەر ئەوەیان پێباش بێت، ئایا ئەوەیان پێباشە کە حکومەتە نوێکە دەبێ لـەژێر سەرکردایەتی ئەمیرێکی عەرەبیدا بێت؟

٣. هەروەها لەم بارودۆخەدا کێیە ئەوەی کە دەیانەوێت؟

لـە ڕاپـۆرتێکی کـارگێڕی میـسۆپۆتامیادا هـاتووە، کـە لـە ١٩٢٠دا بڵاوکراوەتـەوە، وەڵامی پرسیاری یەکەم بەڵێ بووە، بەڵام ئارا لەبارەی دوو پرسیارەکەی ترەوە زۆر جیاواز و دوور لە یەکەوە بوو. هەروەها لـە ڕاپرسـی دووەمـدا سـەرۆکی عەشـایەرەکان هاوبەشـییان کـرد، کـە عەشـیرەتەکانیان یـان حکومـەت دانیـان پێـدا نـاون و ئەنـدامانی ئەنجومەنـە کارگێڕییە جیاوازەکان کە بە یاسایی هەڵبژێراون و ئەنجومەنەکانی ڕیش سپییان، کـە ڕای گشتی دانی پێدا ناون، هەروەها موختار و بەڕێوەبـەرانی ئیدارەی گونـدەکان کـە لەلایـەن خـاوەن موڵکـەکان و دانیـشتوانەوە هەڵبـژێراون و لەلایـەن حکومەتـەوە پەسـەند کـراون، هەروەها پیاوماقوڵان و سەرۆکان و پیاوانی ئاینیی لە شارەکان و ناوچەکاندا.

داوا لە نوێنەران کرا کە وەڵامی پرسیارەکان بدەنەوە و واژۆ لەسەر ئەم دۆکۆمێنتە بکەن:

" ئێمە کە لە خوارەوە واژۆمان کردووە، دانیشتوی ناحییە (گەڕەك، یان قەزا) یان شاری .... لە لیوای .... گوێمان لێگرت و تێیگەشتین و بە قوڵی بیرمان لە بڕیاری ئەنجومەنی دەوڵەت کردەوە، کە لەسەرەوە ناوبراوە و ئەنجامەکەش کە ....رازین لەسەر ئەوەی وتراوە و ملکەچی خۆشیان بۆ ئەمیر فەیسەڵ ئاشکرا دەکەن و بەڵام.........................پێچەوانەی ئەوەن."

واژۆکـــــان

ئەم وردەکاریانە ئەوە روون دەکاتەوە کە راپرسی بە شێوەیەك نەکراوە کە پارێزگاری لە ئازادی و سەربەستی دەنگدان بکات. بەڵام ئەوەی تایبەتە بە بەرئەنجامەکانی تورکیاوە بەگوێرەی هەڵوێستی لیوای کەرکوك و سلێمانی، ئاشکرایە کە کەرکوك هاوبەشی کرد لە راپرسیدا و لە یەکەم راپرسیشدا دەنگی داوە و هەردووکیشی بۆ چوونە ناو عێراقەوە بووە. هەروەها لە دووەمیشدا لە بەرژەوەندی مەلیك فەیسەڵ بوو، ئەوەش جگە لەناو شاری کەرکوك. بەڵام بە گوێرەی لیوای سلێمانییەوە لیژنەکە دڵنیابووە لەوەی کە ئەو لیوایە لە هەردوو راپرسییەکەدا هاوبەشی نەکردووە، هەروەها بەڵگەکانیش ئەوە روون ناکەنەوە کە بۆچی بەدەرکراوە لە راپرسیی ساڵی ١٩٢١. لە لاپەڕە ١٥ی "راپۆرت لەبارەی کارگێڕی عێراقەوە لە ١٠/ تشرینی یەکەم/١٩٢٠ بۆ ئازاری/١٩٢٢دا هاتووە" کە بڕیارە لیوای سلێمانی هاوبەشی نەکەن لە هەڵبژاردنی مەلیکی عێراق. بەڵام وەڵامی حکومەتی بریتانی بۆ یاداشتەکەی تورکیا، کە پێشکەش بە لیژنە کراوە، باسی ئەوە ناکات و دەڵێت بارودۆخی سلێمانی لە کاتی راپرسیدا ملکەچ بوو بۆ مادەی ٦٤ی پەیمانی سیڤەر، کە باس لە دامەزراندنی حکومەتێکی کوردی سەربەخۆ دەکات لە بارودۆخێکی تایبەتدا. ئیدی تێبینی ئەوە کرا کە لەم بارودۆخەدا چاکتر وایە تاکە لیوایەك کە لە عێراقدا هەمووی کوردە بەدەربێت لە راپرسی. ئەم وەڵامەش شیکردنەوەی برگەی داهاتووە (لاپەڕە ١٢) لە

راپۆرتەکەی سەرەوەدا" ناوچەی سلێمانی تا رادەیەك بە کۆی دەنگ ئەوەیان رەتکردەوە کە بە شێوەیەك لە شێوەکان بچنە ژێر فرمانی حکومەتی عێراقەوە." ئەوەش هێما بەو رووداوانەی ئەم دواییە دەکات، کە مەندوبی سامی هەلی ئەوەی دا بە کورد تا تێیدا خواستەکانی خۆیان دەربڕن. دەبێ تێبینی ئەوەش بکرێ کە ئەو بلاوکراوەیە لە ٦/ئایار/١٩٢١دا بلاوکرایەوە، واتە پێش راپرسی دووەم. بە هەرحاڵ ئەوە لەوانەیە، هەلوێستی خەلکی سلێمانی هەرچۆنێ بێت هەلقولاوی خواست و ئارەزوویان بێت بۆ سەربەخۆیی زیاتر لە هاوسۆزی لەگەل تورك. هەر کە لیژنەکە گەیشتە ناوچەی کێشەکە، ئیدی دەستی کرد بە گەڕان بەدوای ئەوەی کە دەتوانێ راپرسی لەبارەوە بکات و ئەو پشکنینانەی لەگەل نوێنەرانی خەلکدا کرا کە تا رادەیەك ئەم لایەنە دەگرێتەوە.

لیژنەکە نەیدەتوانی بەلگەکانی حکومەتی بریتانی بەبێ مەرج پەسەند بکات، کە دەلێت: راپرسی پێویست ناکات، "لەبەر ئەوەی ئارای نیوەی دانیشتوان تەواو ئاشکرایە" بەلام نیوەکەی تر، جگە لە ژمارەیەکی کەمیان، کە ناتوانن راستەوخۆ بیروڕای خۆیان پێکەوە دەربڕن. یەکەمی ئەم بەلگانە سووربوونە لەسەر هێنانەوەی بەلگە و دووەمیش پێویستی بە تاقیکردنەوە هەیە لە خالی دیاریکراودا.

لیژنەکە نیازی وابوو راپرسیی لە شوێنێکی دیاریکراو یان زیاد لە شوێنێك بۆ تاقیکردنەوە ئەنجام بدات و داوای لە مەندوبی سامی لە بەغدا کرد، کە کاری پێویست لەپێناوی ئەم تاقیکردنەوەیەدا بکات، تا سەربەستی تەواوی هەبێ و لایەنگیری تیانەبێت و بتوانرێ باوەڕی پێ بکرێت.

ئەو تاقیکردنەوانەش بێکەلك بوون لە ئەنجامی ئەو شارەزاییەی کە لیژنەکە لە ماوەی کارکردنیدا بەدەستی هێنا.

لە راستیدا، لیژنەکە تەواو دلنیابوو لەو بڕوا بەهێزەی بریتانیا هەیبوو لەبارەی کێشە کردەییەکانەوە کە دەهاتە پێش پرۆسەی راپرسی و ئەو گومانەی کە پەیوەستە بە راستی و دروستی راپرسییەکەوە، ئەوەش گومانێکە کە نکولی لێناکرێ و کارگێڕی دەولەت لەلایەن هەر یەك لەو دوو حکومەتەوە کاریگەری خۆی لەسەر دەروونی خەلکەکەی جێدەهێلێت. بۆیە پێویستە ئیدارەیەکی کاتی بێلایەن دابمەزرێت. پێشنیاری تورکی لەبارەی پڕکردنەوەی

کـاره حکومییەکانـەوە لەلایـەن ئـەو کەسـانەی کـە میللـەت هەڵیاندەبـژێرن یـان لەلایـەن ئەنجومەنی ریش سپییانەوە لە هـەموو ناوچـەیەکدا دیاریـدەکرێن، نـە بێلایـەنی دەسـەڵات دابین دەکات و نە توانای پاراستنی هەیە لە مەترسیی هەڵچوونی هەست و سۆزی جەماوەر بە پڕوپاگەندەی بەهێز، کە لەوانەیە ئەو کەسانەی لەسەرەوە ناوبراون هاوبەشی تێدا بکـەن، بەڵام زۆر دژە بەرژەوەندی تایبەتی هەیە و تەنانەت هەڵبژاردنی ئەو فرمانبەرانە، بێگومـان دەبێتە هۆی هەڵـچوون و ئـاژاوە. هاوشـێوەی ئـەم دەسـەڵاتە بێلایەنـە پێویـستە هێزێکـی کاریگەر لە پۆلیس پشتیوانی بکات و ئەو هێزەش نابێ لـە هێزەکـانی سـەرباز و پۆلیـسی بریتانی یان تورکی یان عێراقی بخوازرێن و بارودۆخەکەی ئەم کاتـە بـەکارهێنانی هێزێکـی بێلایەنی پێویستە لە بری ئەوە. ئەو هێزە بێلایەنانە تەنیا کاریان پاراستنی شـارەکان نییـە و بەس، بەڵکو مەسەلەکە پێویستی بەوەیە کە یەکەکانی هێز بنێرن بۆ چیا کوردییەکان کە تەنانەت هەر پیاوێك لەوێ لە کاتی ئاشتیشدا چەکی هـەڵگرتووە. هەوڵـدان بـۆ پاراسـتنی ئاسایش بێ هوودەیە، هەرچەند حکومەتی تورکی پێشنیاری ئەوە دەکات، کە بۆ پاراستنی بارودۆخەکە باشتر وایە لە ڕێی ڕێکخراوە عەشایرییەکان یـان هێـزی نـاوخۆ کـە بـریتین لـە هەمەجۆرەی خەڵکانی دانیشتوانی ناوچەکەوە بکرێت. بەڵام ئەم جۆرە کارە، واتـە گرێمـانی هەڵگیرسانی شەڕی ناوخۆ. ئەگەر ئەو مەرجە پێویـستیانە _ بێلایـەنی کـارگێڕی و هێـزی پۆلیس _ دابین نەکرێن، ئێمە دەبێ چاوەڕێی ئاژاوەیەکی تەواوەتی بین، هەروەها هەوڵـدانی هەندێ لە پارتە سیاسییەکان بۆ گوشار خستنە سەر و بێگومان لە ئەنجامـدا دەبێتـە هـۆی خوێن ڕشتن. ئەگەر ڕاپرسـییەکە بـە شـێوەیەکی سـەرکەوتوو جێبـەجێ بکرێـت و بەوپـەڕی دابینکردنی شیاو بۆ پاراستنی سەربەستی دەنگدان، خۆ ئەگەر ئەنجامەکەی پێچەوانە بێت، ئەوا کاردانـەوەی لەسـەر بـەدیهێنانی خواسـتەکانی خـەڵکی دەبێـت، ئـەوەش ئەگـەر هـەر ئارەزوویەکیان هەبێت. فێربوون لە قۆناغی سـەرەتاییدایە و بـارودۆخی کۆمەڵایـەتیش وەك لە سەردەمی سەدەکانی ناوەڕاست یان سەردەمی دەرەبەگایەتیدایە، لە ئەنجامیشدا زۆربەی خەڵکی ئەگەر بۆچوونێکی تایبەتیشیان هـەبێت، دوای ڕاو بۆچـوونی سـەرۆك عەشـیرەت و خاوەن موڵکەکانیان دەکەون. هەر ئەوانیش فرمان دەدەن کە بەو پێیە ڕێڕەوەکانی دەنگدان دیاریدەکرێت و کاری تێدەکات، هـەروەها نـاکۆکی تایبـەتی و بـە شـێوەیەك لـە شـێوەکان

هەست و سۆزی ئەو کاتە و ناتەبایی عەشایری...هتد کاریگەری هەیە و ئەگەرێکی قورسی ئەوەش هەیە کە ترس لە حکومەت کاردانەوەی ناجۆری هەبێت لەسەر دەنگدان. بەڵێ، لە راستیدا لە هەرێمەکەدا خەڵکانی هۆشیار و بە ئاگا هەن، کە رای خۆیان لەسەر حسابی بەرژەوەندی تایبەتی و هەست و سۆزی راستەقینەی خۆیان بدەن. هەموو ئەو خەڵکانەی لەو گرووپەدان، ئەوانەی هەلی ئەوەمان بۆ رەخساوە کە راوێژمان پێکردوون، هەروەها ئەندامە دەرکەوتووەکانی حیزبی پیشتوان بۆ تورکیا، پشتگیریان لەو بۆچوونە تایبەتییەمان دەکرد کە پەیوەند بوو بە بێنرخکردنی راپرسیەکە، کە دەبێتە هۆی زانینی ئارەزووی راستەقینە بۆ دانیشتوان. بەڵام لیژنەکە لەبەر دەم ئەنجومەندا هێما بەوە ناکات و ئەو کارەی لە لایەن حکومەتی بری وەك بەڵگەیەکی براوە دابنرێت تانیاوە پێشنیار کراوە زۆر بە گونجاوتری دادەنێ، کە لیژنەکە دەتوانێت بە هۆیەوە زیاتر زانیاری پێویست کۆبکاتەوە بۆ بنبڕکردنی ناکۆکییەکە. لەسەرو ئەوەشەوە ئەوە ئەو رێگەیەیە کە لیژنەکە گرتییە بەر بۆ جێبەجێ کردنی کارەکەی. لەگەڵ ئەوەشدا، هەروەك لە بەشەکانی تری ئەم راپۆرتەدا، لیژنە لە پشکنینەکەیدا هەوڵی دا کە خواستەکانی حکومەتی تورکی لەیاد نەکات، هیچ هۆیەك یان هەلێکی پشتگوێ نەنا بۆ جەختکردنەوەش لە خواستەکانی دانیشتوان.

تێبینی:

ئەم وتارە تەنیا بەشی دووەمی کتێبی (کێشەی سنووری نێوان تورکیا و عێراق)ە. بۆی.
بەهیوای ئەوەی سەرجەم بابەتەکانی ناو کتێبی ناوبراو بەم نزیکانە بکەوێتە کتێبخانەی کوردییەوە.